

»Den kvindelige kvinde«

Anmeldelse af Anne Lykke Poulsen:
Kampen om kvindelighed, medborgerskab og
professionalisering i dansk kvindegymnastik 1886-
1940.

Af Ove Korsgaard

Gymnastikkens borgerinder

I Anne Lykke Poulsens afhandling synliggøres på fornem vis et stykke kvindehistorie, der hidtil har været glemmt. Afhandlingen er en undersøgelse af »kvindelighed, forstået som normer om, hvad kvinder kunne og burde gøre som kvinder« inden for kvindegymnastikken. Det centrale spørgsmål er, hvad der skal forstås ved »den kvindelige kvinde«. At svaret ikke bør søges i hverken essentialistiske kønsopfattelser eller biologistiske kønsforskelle, søger ALP at sandsynliggøre ved at vise, at svaret har ændret sig radikalt i løbet af den korte historiske periode fra 1880'erne til 1940, som afhandlingen dækker. At svaret ikke er entydigt og spørgsmålet kræver flere svar, som afhænger af tid, personlighed, udfoldelsesområde og at positionering i kønskampen, er man ikke det mindste i tvivl om efter endt læsning.

Sigtet med afhandlingen er at få indsigt i den betydning, som kvindegymnastikken havde for at gøre kvinder til borgere og for at gøre gymnastiklærerindernes virke til en profession. ALP fremdrager en række markante personligheder, der var med til at udvikle pige-gymnastikken som fag og profession. I professionskampen spiller de institutioner, hvor kvinder kunne uddanne

sig til gymnastiklærerinder med henblik på at undervise piger i idræt i skolen, en afgørende rolle. Det samme gør et embede i Statens Gymnastikinspektion. At få en kvindelig gymnastikinspektør blev tillagt overordentlig stor – symbolsk – betydning.

ALP præsenterer en medrivende gennemgang af den kamp, der udspillede sig gennem mange år om adgang for kvinder til hvervet som tilsynsførende i Statens Gymnastikinspektion. Forløbet handler i korte træk om, at gymnastiklærerinderne krævede at få oprettet et selvstændigt embede til en kvindelig gymnastikinspektør under Statens Gymnastikinspektion og dermed få offentlig anerkendelse. Dette krav blev støttet af de faglige organisationer og Dansk Kvindesamfund. Denne positionerings- og anerkendelseskamp opdeler ALP i tre faser. I den første fase lykkes det kvinderne i 1908 at få oprettet et kvindeligt tilsyn, hvor der med ansættelse af tre kvindelige medhjælpere (som bijobs) blev åbnet for den kvindelige inspektion af pige-gymnastikken på skolerne. Den anden fase omhandler dels kampen for at få skabt et fuldtidsjob som gymnastikinspektrice – der skulle fungere som assistent for den mandlige inspektør K.A. Knudsen, dels gymnastikinspektrice Else Thomsens kamp mod embedsmændene i Undervisningsmi-

Anne Lykke Poulsen

”Den kvindelige Kvinde”

**Kampe om kvindelighed, medborgerskab og professionalisering
i dansk kvindegymnastik 1886 -1940**

Ph.d. afhandling fra Institut for Idræt
Det naturvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet

*Poulsens afhandling er
udgivet af Institut for
Idræt, Københavns Uni-
versitet.*

nisteriet og i Statens Gymnastikinspektion for en øget selvstændighed i stillingen. Kampen fuldendes med tredje fase, hvor Nordisk Forbund for Kvindegymnastik rejser krav til ministeriet om, at der bliver oprettet et selvstændigt embede til en kvindelig gymnastikinspektør. Kvindernes argumentation tog udgangspunkt i den kvindelige særart, som fordrede, at kvinder bedst kunne råde og vejlede kvinder, og i et ønske om via gymnastikken at udvide kvindernes sociale medborgerskab. Omvendt

fandt kvinderne det nødvendigt for at få mændenes støtte at afgrænse sig fra »Kvindesagen« og proklamere, at deres kamp ikke var et feministisk projekt. Den mandlige hovedaktør K.A. Knudsen argumenterede derimod med udgangspunkt i de to køns lighed, at der ingen grund var til at oprette to selvstændige embeder; der måtte være »Enhed i ledelsen«. De mandlige aktører kunne støtte gymnastiklærerindernes feminisering af kvindegymnastikken så langt, at det ikke udgjorde en trussel mod den ek-

sisterende magtstruktur, og så længe der ikke var tale om, at de skulle afgive reel magt. ALP viser meget elegant, hvordan argumenter om kønnenes lighed (enshed) og forskellighed (særligt) er blevet anvendt til strategiske formål af både kvinder og mænd gennem historien.

ALP trækker som nævnt en lang række markante – og ofte yderst temperamentsfulde – kvindelige gymnastikledere frem i lyset. Over dem alle stråler den finske gymnastikpædagog Elli Björkstén. ALP, der giver et fascinerende billede af Björkstén, dokumenterer på overbevisende måde hendes store betydning for kvindegymnastikkens udvikling i Danmark. Men hvorfor fik denne finske dame den gennemslagskraft, som hun gjorde? Var det tilfældigt, at det netop var hende? Var det på grund af personkendskab og/eller hendes karisma? Eller er der også andre forhold, der spiller en rolle. Og i givet fald hvilke? De spørgsmål kunne det have været interessant at få nærmere belyst.

Det komplicerede forhold mellem kvindegymnastik og naturvidenskab tematiseres flere gange i afhandlingen. Naturvidenskabsmanden, fysiologen Johannes Lindhard, som var datidens autoritet, kritiserede den svenske gymnastik for at være uvidenskabelig. Ifølge Lindhard tog den svenske gymnastik ikke tilstrækkelig hensyn til de to køns grundlæggende forskellighed. Selv argumenterede han for en kvindegymnastik, der var i overensstemmelse med de anatomisk-fysiologiske kendsgerninger. Med sin magtfulde position i det videnskabelige miljø bliver Lindhard en vigtig alliancepartner i gymnastiklærerindernes kamp for kvindegymnastikkens feminisering og fagets professionalisering. Det gælder i særlig grad for Agnete Bertram. Men henvisningen til videnskaben var i virkeligheden et tveægget sværd for kvin-

degymnastikkens frontkæmpere. Nok gav det legitimitet at kunne henvise til videnskaben, men Lindhards gymnastikteori var også med til styrke en essentialistisk opfattelse af kvindelighed, en problemstilling som ALP dog ikke forholder sig til.

Der savnes i afhandlingen nogle refleksioner over selve brugen af begrebet videnskab. Blandt andet fremgår det ikke klart, om ALP refererer Johannes Lindhards egen selvforståelse, eller om ALP mener, som hun skriver, at Lindhard fremlagde en holdbar »videnskabelig dokumentation for de to køns grundlæggende forskellighed«. Helt uklart bliver det, når ALP om Lindhards forhold til Agnete Bertram skriver: »Lindhards begejstring for Agnete Bertram kølnedes angiveligt, da hun begyndte at skrive videnskabelige artikler om sit system«. Hvorfor kølnedes Lindhards begejstring? Krævede han ikke netop gymnastik på et videnskabeligt grundlag? Lagde han afstand, fordi Bertrams bestræbelser på at videnskabeliggøre sin kvindegymnastik mislykkedes? Eller er der tale om, at hun brugte begrebet videnskab på anden måde end Lindhard? Og hvad med Lindhard selv? Hvad er det for en forståelse af begrebet videnskab, han lægger til grund for sin vurdering af gymnastik? Hvad jeg savner, er nogle overvejelser over selve brugen af begrebet videnskab? Hvor går fronten? Er der tale om en skellen mellem 'en videnskabeligt begrundet gymnastik' og 'en uvidenskabeligt begrundet gymnastik'? Eller er der tale om forskellige forståelser af, hvad der er videnskab? Eller drejer det sig slet ikke om videnskab, men om at begrebet videnskab bruges i en retorisk kamp og et strategisk spil? Med videnskabens stærke status i den periode, som afhandlingen dækker, kunne det give prestige og magt, hvis man kunne henvise til videnskaben. Dog efterlader af-

handlingen ingen tvivl om, at det ikke var *videnskab*, men *lidenskab*, der hos kvindегymnastikkens pionerer udgjorde den afgørende drivkraft.

Det er prisværdigt, at ALP inddrager begreberne borger og medborgerskab i sin analyse, idet kvindegymnastikken uden tvivl bidrog til at gøre kvinder til fuldgyl-dige borgere i perioden fra 1880 til 1940. ALP gør brug af den engelske sociolog T.H. Marshall's klassiske tredeling mellem civile rettigheder, politiske rettigheder og sociale rettigheder, dog uden at gøre nærmere rede for disse rettigheder og for den successive implementering af dem. Uden således at have udfoldet Marshall's tankegang hævder ALP, at »kvindernes vej til medborgerskab (gik) i omvendt rækkefølge af Marshall's model. Først fik kvinderne sociale og økonomiske rettigheder, derefter politiske og sidst civile rettigheder«. At stille sagen op på den måde er en voldsom forenkling af en kompleks problemstilling. Det er selvfølgelig rigtigt, at kvinderne halter efter mændene, når det gælder tildeling af rettigheder; det er også rigtigt, at det medfører visse afvigelser i forhold til den generelle udviklingsrytme, men disse afvigelser giver ikke grundlag for den påstand, at kvindernes vej til medborgerskab som sådan gik i omvendt rækkefølge af Marshall's model. Når det gælder tilde-ling af rettigheder, er der ikke kun forskel på mænd og kvinder, som man kunne forledes til at tro ved at læse afhandlingen, men også på mænd og mænd. Det var for eksempel ikke alle mænd, der fik politiske rettigheder med Grundlovens indførelse i 1849. Det var kun mænd, der havde 'foden

under eget bord'. Det vil sige, man skulle have status som husbond for at få stemme-ret. Det er først i løbet af det 20. århundre-de, at alle mænd får de samme rettigheder. Ligesom der er forskel på mænd, er der også forskel på kvinder, når sagen ses i et medborgerperspektiv. I diskussionen om, hvorvidt kvinder skulle have valgret, var det et centralt spørgsmål i begyndelsen af det tyvende århundrede, om det var kvin-der i al almindelighed, der skulle have valgret, eller kun kvinder, der havde status som husbond, altså en kvinde med egen husstand og indtægt. Med kommunalvalg-reformen i 1908 og Grundlovsrevisionen i 1915 var der to store grupper, der fik adgang til at stemme, nemlig kvinder og tyendet. Men det er karakteristisk, at det var valgret til tyendet, der vakte absolut mest modstand i datiden. Forskellene i politiske rettigheder mellem mænd og kvinder viste sig lettere at ændre end at gøre op med forestillingen om husbond som rettigheds-indehaver og tyendet som undersåt. Der er således grund til at nuancere beskrivelsen af forholdet mellem mænd og kvinder i et medborgerperspektiv. Hvis man alene gør den ulige fordeling af borgerrettigheder til et spørgsmål om køn – og ikke også til et spørgsmål om klasse – sker der en skæv-vidning af problemstillingen.

På trods af disse indvendinger, så har det været en fornøjelse at læse Anne Lykke Poulsens veldisponerede og velskrevne af-handling. Den bygger på grundige studier af et meget omfattende kildemateriale, den kaster nyt lys på en »kendt« idrættshistorie, og den holder sit fokus hele vejen igen-nem.